

JAARVERSLAG 2019

DE
KRACHT
VAN
VERBINDING

ECONOMIC BOARD
DUIN EN BOLLENSTREEK

Colofon

ECONOMIC BOARD

De Economic Board Duin- en Bollenstreek (EBDB) is in 2018 opgericht door de vijf gemeenten Hillegom, Lisse, Teylingen, Noordwijk en Katwijk. De board heeft een duidelijke opdracht, namelijk het aanjagen en regisseren van de Economische Agenda van de Duin- en Bollenstreek. Doel is om de economische prestaties van de regio te verbeteren. Daarbij is er veel aandacht voor een goed woonklimaat, bereikbaarheid, greenport, toerisme, space en zorg.

UITGEVER Economic Board Duin- en Bollenstreek (EBDB)

CONCEPT & DESIGN 52 graden noorderbreedte, Noordwijkerhout

COPY Woordgeregeld, Lisse

In deze uitgave zijn foto's gebruikt van onder andere Flower Science, Greenport Ontwikkelingsmaatschappij (GOM), Noordwijk Marketing, ESA ESTEC, Space Expo, Richard Smit, René Faas, Marcel Verheggen, Ard Nieuwenhuizen, Sven van der Vlugt en Els Bax.

Hoewel bij de samenstelling van de inhoud van deze publicatie de grootst mogelijke zorgvuldigheid is betracht, bestaat de mogelijkheid dat bepaalde informatie (na verloop van tijd) verouderd of niet (meer) correct is. EBDB aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit het gebruik van gegevens uit de door ons gecreëerde publicatie en kan geen garanties geven met betrekking tot de aard en de inhoud daarvan.

info@ebdb.nl

www.ebdb.nl

Inhoud

4	Samen de kracht van de regio benutten
6	Tijdlijn
8	Jan van Rijn
10	Jan Bout
12	Jaap Smit
14	Lars Flinkerbusch
16	Economic Board Duin- en Bollenstreek
18	Vier ondernemers uit de regio
20	Vier sectoren
22	Space
24	Zorg
26	Toerisme
28	Greenport
30	De kracht van verbinding
32	11 businesscases/14 projecten
34	1. Bloemencorso's Toekomstproof
36	2. Enjoy the Flowers
38	3. Kuuroordstatus
40	4. Revalidatie & Wellness
42	5. Wandelvierdaagse
44	6. Space Experience
46	7. Blueport
48	8. Flower Science Network en Lobby
50	9. Precisielandbouw
52	10. Bollenpolder van de Toekomst
54	11. Regiobranding
56	12. Herstructurering Greenport
58	13. Onderwijs en Arbeidsmarkt
60	14. Unmanned Valley
62	Koers naar de toekomst

Samen de kracht van de regio benutten

Voor u ligt het eerste inhoudelijke jaarverslag van de Economic Board Duin- en Bollenstreek (EBDB). Dit verslag, met resultaten waar we trots op zijn, hadden we niet kunnen presenteren zonder de kracht en het enthousiasme van vele vrijwilligers, ondernemers, mensen uit het onderwijsveld, overheid en overig bedrijfsleven. Onder de vlag van de Economische Agenda brengen wij 'Samen succesvol' in de praktijk.

Onze regio is een van de meest welvarende en aantrekkelijkste woonregio's van Nederland. Om de potentie vanuit economisch perspectief beter te benutten, is een Economische Agenda voor de Duin- en Bollenstreek opgesteld. Voor het opstellen van het uitvoeringsprogramma is samengewerkt met het bedrijfsleven, onderwijs en overheid. De Economic Board zet de koers uit, treedt op als ambassadeur, aanjager, verbinder en netwerker en ziet toe op de besteding van het budget voor de Economische Agenda.

KRACHT VAN VERBINDING

EBDB is geen projecteigenaar, laat daar geen misverstand over bestaan. We gaan een exploitatieovereenkomst aan voor - soms al lopende - projecten, die bijdragen aan de Economische Agenda en de daarin gestelde criteria. Daarbij draait het om de kracht van verbinding, met het doel de economische prestaties van de totale regio te verbeteren.

In dit jaarverslag staat niet de EBDB centraal, maar de potentie en economische bloei van onze krachtige en prachtige regio

V.l.n.r.: Lars Flinkerbusch (directeur Economic Board), Jon Hermans-Vloedveld (burgemeester Noordwijk), Arie van Erk (burgemeester Hillegom), Paulette Timmerman (directeur Zelfstandige Klinieken Nederland), Jan Bout (voorzitter Economic Board) en Marco Beijersbergen (oprichter en directeur van het bedrijf Cosine en hoogleraar natuurkunde aan de Universiteit Leiden). Op de foto ontbreken leden Jos Vranken (directeur Nederlands Bureau voor Toerisme & Congressen) en Willy Spaan (voorzitter Raad van Bestuur Leids Universitair Medisch Centrum).

WIJ ZIJN ER VOOR U

De leden van de Stichting Economic Board Duin- en Bollenstreek zijn vertegenwoordigers van overheid, ondernemers en onderwijs. Zij opereren op strategisch niveau en primair als raad van toezicht van de stichting. Zij zetten hun kennis en netwerk in ter ondersteuning van de Economische Agenda, hebben een ambassadeurs- en netwerkrol, besluiten over het leveren van bijdragen aan businesscases, zorgen voor afstemming en kunnen nieuwe businesscases aandragen.

Tijdslijn

Pact van Teylingen

als reactie op de vraag naar een Bollenstad. Een gebiedsgerichte visie met bijbehorend programma. De ruimtelijke en economische afspraken in het Pact waren gericht op behoud van de regio, met een vitaal bollencomplex als fundering.

Oprichting Holland Rijnland als samenwerkingsverband van 13 gemeenten, centraal gelegen in de Randstad.

Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG).

Herziene Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek 2016 (ISG 2.0) vastgesteld en in werking getreden.

Oprichting van de Stichting Economic Board Duin- en Bollenstreek.

- Monitoren lopende businesscases.
- Opstarten nieuwe businesscases en projecten uit Economische Agenda.
- Bevorderen relevante samenwerkingen.
- Werken aan Economische Agenda 2022 - 2025.

1990 — 1996 — 2002 — 2004 — 2009 — 2010 — 2014 — 2017 — 2016 — 2017 — 2018 — 2019 — 2020

Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (VINEX). Rijksnota waarin melding werd gemaakt van het ontstaan van een Bollenstad in de Duin- en Bollenstreek. Bollenteelt zou plaats moeten maken voor grootschalige woningbouw; opvanglocatie voor de toenemende regionale verstedelijkingsdruk.

- Offensief van Teylingen. Een doorvertaling van de uitgangspunten uit het Pact van Teylingen. Van een defensief Pact naar een effectief 'aanvalsplan' (offensief), met concrete projecten om de regionale groei en bloei te bevorderen.
- In de Nota Ruimte (2004) werd de Duin- en Bollenstreek door het Rijk aangewezen als een van de nationale Greenports (tuinbouwclusters). Daarmee waren de plannen voor een Bollenstad van de baan.

Oprichting Greenport Ontwikkelingsmaatschappij (GOM) als uitvoerend grondbedrijf.

Overheid, onderwijs en bedrijfsleven werken aan een regionale economische agenda.

- Ambtelijke fusie Hillegom, Lisse en Teylingen: HLTsamen.
- Vaststelling van het Uitvoeringsprogramma van de Economische Agenda.

- Fusie gemeenten Noordwijk en Noordwijkerhout.
- Oprichting stichting Greenport Duin- en Bollenstreek.

JAN VAN RIJN

VOORZITTER BESTUURLIJK OVERLEG ECONOMIE
DUIN- EN BOLLENSTREEK

Thuis. Dat gevoel bekruipt me nog steeds iedere keer dat ik onze streek binnenkom. Of ik nu op de fiets door de duinen of langs de landerijen aan kom rijden, vanuit de trein de bloeiende bollenvelden zie of de vertrouwde watertoren in het bollenlandschap tegemoet rijd... Altijd geeft onze streek me het gevoel van thuiskomen.

Niet alleen ik ken dat gevoel. Onze inwoners, ondernemers en grote stromen bezoekers hebben eenzelfde warme herkenning. Het is niet voor niets dat we zo veel honkvaste topondernemers kennen, dat de streek tot de top-woonregio's behoort en er jaarlijks miljoenen toeristen onze dorpen bezoeken.

Er zijn prachtige, unieke bedrijven gevestigd. We hebben opleidings- en onderzoeksinstituten waar we trots op mogen zijn. We hebben een actieve, goed opgeleide beroepsbevolking. We hebben ongeëvenaarde landschappelijke kwaliteiten. Daarom is het hier vanuit diverse invalshoeken voor velen goed toeven. En mede daarom is er veel vraag van bezoekers die onze kant op willen komen. Vraag naar ruimte, vraag naar huizen, naar bedrijven, naar (onze) arbeid, naar energieopwekking en plekken om te recreëren. Dit leidt tot dilemma's. Hoe gaan we om met die behoefte, zonder afbreuk te doen aan de kwaliteiten van de streek? Hoe zorgen we dat we hoogwaardig blijven ondernemen, zonder dat dit ten koste gaat van ons woongenot? Hoe zorgen we dat onze bedrijven een toekomst hebben in de regio, en het tegelijkertijd voor bewoners en bezoekers aantrekkelijk is om hier te verblijven?

Over deze dilemma's hebben maatschappelijke partners, gemeenten, ondernemers en streekgenoten een paar jaar geleden de hoofden bij elkaar gestoken. Het was direct duidelijk dat niemand in zijn eentje een antwoord kon bieden. Er zou een aantal samenwerkingen en projecten opgetuigd moeten worden, waarbij voor de regio de spreekwoordelijke kost relatief ver voor de baat uit zou gaan. Deze bevindingen vormden het uitgangspunt voor de gezamenlijk opgestelde Economische Agenda Duin- en Bollenstreek. De gemeentebesturen besloten te investeren in deze agenda, om vanuit verbinding en samenwerking succesvol te zijn. Zo werd het eerste zetje aan het vliegwiel gegeven.

We zijn nu op het punt aangekomen waarop we door de Economic Board Duin- en Bollenstreek gezamenlijk worden meegenomen in de snelheid die wordt gemaakt, in de projecten die in gang zijn gezet, in de verbinding en samenwerking en de vele kansen die er liggen. Zodat we in de komende jaren die snelheid en het succes nog verder kunnen vergroten.

Thuis

“Thuis. Dat is de Duin- en Bollenstreek voor mij. Ik ben trots op onze samenwerking en zie uit naar verdere verbreding en verdieping. Zo gaan we samen in verbinding vooruit”

JAN BOUT

VOORZITTER ECONOMIC BOARD DUIN- EN BOLLENSTREEK

“Een geluid, een stem,
een mening, een identiteit
maken ons sterker en
herkenbaar”

Door en **voor** mensen uit de streek

De Duin- en Bollenstreek grossiert in eigenzinnige vrijdenkers. Inwoners en ondernemers die gebruik maken van hun individuele kracht. En dat is goed, dat maakt ons tot wie we zijn. Gaat het echter om het aanjagen van de economie in de totale regio, dan is het belangrijk dat we die individuele kracht bundelen en samen benutten. Vanuit verbinding en gezamenlijkheid, met respect voor eigenheid, is er draagvlak. Zo willen mensen zich inzetten voor - projecten van - onze prachtige regio. Door en voor ons allen. Zo werken we aan versterking van de economie, groei van werkgelegenheid en extra bedrijvigheid.

Met de unieke ligging tussen de metropolen is het niet alleen belangrijk dat we als regio economisch gezond en veerkrachtig zijn, maar ook dat we worden gehoord en gezien. Dat betekent dat we naar buiten toe in verbondenheid moeten optreden. Een geluid, een stem, een mening, een identiteit maken ons sterker en herkenbaar. Zijn we niet herkenbaar, dan worden we overgeslagen, nationaal en internationaal. Het is een illusie dat iedere gemeente een volwaardige gesprekspartner is voor externe partijen. Dus moeten we de kracht van verbinding gebruiken, in het belang van ons allen.

2019 is het eerste voltallige jaar in het tweejarige bestaan van de Economic Board. Bij de

uitvoering van de Economische Agenda, opgesteld door de gemeenten van de Duin- en Bollenstreek, is er vol energie samengewerkt door ondernemers, vrijwilligers, overheid, onderwijs, adviseurs en vele anderen. Enthousiast en trots constateren we dat er veel in beweging is gezet. Dat geldt zowel voor lopende projecten die een versterking zijn van de economie, als voor nieuwe initiatieven. Daarbij willen we benadrukken dat niet de Economic Board zorgt voor betere prestaties; dat doet u!

De Economische Agenda loopt van 2018 tot en met 2021. Daarna is het tijd voor een 2.0 versie vol kwaliteit, kennis en kracht. Naar mijn mening moet deze door de triple helix (over-

heid, bedrijfsleven en kennisinstellingen) worden opgesteld, met een belangrijke rol voor ondernemers. Ik heb het eerder gezegd en wil dat hier benadrukken; zonder ondernemers geen projecten en economische vooruitgang.

Aan de start van dit nieuwe jaar wil ik u namens de voltallig board hartelijk danken voor uw inzet. We spreken de hoop uit dat we ook in de komende jaren op uw betrokkenheid mogen rekenen. De regio heeft u keihard nodig.

JAAP
SMIT

COMMISSARIS VAN DE KONING PROVINCIE ZUID-HOLLAND

“Het doet me goed dat gemeenten, ondernemers en maatschappelijke instellingen samen een Economische Agenda hebben opgesteld”

Potenties benutten

Met de Duin- en Bollenstreek heb ik een speciale band. Als scholier woonde ik hier in de buurt en heb ik in de bollenvelden op mijn knieën gelegen om mijn eerste centen te verdienen. Al in die tijd leerde ik de Duin- en Bollenstreek kennen als een regio met een eigen cultuur en een specifieke economische structuur.

Toen ik zes jaar geleden aantrad als commissaris van de Koning in Zuid-Holland en met andere ogen naar het gebied ging kijken, werd me al snel duidelijk dat er in deze regio een uitdaging ligt. De Duin- en Bollenstreek is een van de meest aantrekkelijke woonregio's van Nederland, gelegen tussen de Noord- en de Zuidvleugel van de Randstad. Toch heerste hier het besef dat de economische potenties niet ten volle worden benut. De bollenteelt en het toerisme, economische clusters waarmee de streek naam heeft gemaakt, hebben nieuwe impulsen nodig om ook in de toekomst sterk te kunnen zijn. Kennisrijke en technologisch geavanceerde instituten zoals ESA ESTEC en AKZO waren onvoldoende met de omgeving verbonden.

Met die uitdagingen is de Duin- en Bollenstreek aan de slag gegaan, met duidelijke

keuzes en gezamenlijke projecten. De handen werden ineengeslagen. Het doet me goed dat gemeenten, ondernemers en maatschappelijke instellingen samen een Economische Agenda hebben opgesteld. Belangrijk is dat in 2018 een Economic Board is opgericht, waarin overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen werken aan versterking van de economische positie van de Duin- en Bollenstreek.

Dit jaarverslag van de Economic Board geeft u een indruk van de resultaten van 2019. Ik hoop dat ook in het komend jaar grote stappen gezet worden in de uitvoering van de Economische Agenda van de Duin- en Bollenstreek. De Duin- en Bollenstreek heeft potentie, het gaat nu om groot handelen. Ik wens de Economic Board voor 2020 alle succes toe.

LARS
FLINKERBUSCH
DIRECTEUR EN BESTUURDER
ECONOMIC BOARD DUIN- EN BOLLENSTREEK

“We vervullen een
versterkende en
verbindende rol
voor de Duin- en
Bollenstreek”

Lars Flinkerbusch vervult sinds september 2018 de functie van directeur en bestuurder van de Stichting Economic Board Duin- en Bollenstreek (EBDB). Een privaatrechtelijke stichting, opgericht op initiatief van de gemeenten Hillegom, Lisse, Teylingen, Noordwijk en Noordwijkerhout. De Economische Agenda is tot stand gekomen dankzij vele betrokken vrijwilligers, bestuurders, ondernemers, onderwijsinstellingen en ondernemersverenigingen uit de regio. Zij hebben gezamenlijk de missie om de economie van de regio te versterken en vergroten. Dit met behoud van woonaantrekkelijkheid en toeristische aantrekkingskracht.

ECONOMIE VERSTERKEN

De visie en het uitvoeringsprogramma Samen Succesvol van de Economische Agenda vormen het vertrekpunt voor alle activiteiten van de EBDB. Ons primaire doel is het aanjagen van de businesscases, het selecteren van bijpassende projecten en beweging brengen. We maken de vertaalslag van een politieke naar een strategische lange termijn agenda. In alles wat we doen staan samenwerking en verbinding centraal. In 2018 lag de focus vooral op het leggen van een solide basis en het afsluiten van de eerste exploitatie overeenkomsten. In 2019 stond het aanjagen, verbinden en versnellen centraal. Eind 2019

stellen we vast dat van de 11 businesscases uit de Economische Agenda er 9 zijn geactiveerd. Er is beweging ontstaan, dankzij 14 bijbehorende projecten die zich in verschillende stadia bevinden. Ook dienen zich ondertussen weer nieuwe projecten aan in de initiatiefase. Het vliegwiel van economische vooruitgang is in beweging gezet.

KANSEN VERZILVEREN

We treden op als aanjager en verbinder. We stimuleren en regisseren, we toetsen en verdiepen. EBDB is geen projecteigenaar, geen subsidieverschaffer, geen uitvoerder. We vervullen een versterkende en verbindende rol voor de Duin- en Bollenstreek. Daarnaast manifesteren we onszelf nadrukkelijk als ‘spin in het web’, ook buiten onze regio. Steeds meer regionale én landelijke partijen weten ons te vinden, zoals de Economic Board Zuid-Holland, Nederlands Bureau voor Toerisme, Provincie Zuid-Holland, Holland Rijnland maar ook Amsterdam, Leiden en Haarlem(mermeer). Dat is voor mij een bevestiging dat we als regio echt autoriteit ontwikkelen. Het is mooi dat we, door de kracht van verbinding te benutten, de Duin- en Bollenstreek steeds beter weten te profileren en economische kansen verzilveren. Daar draait het om, dát is precies wat we be-doelen met ‘Samen succesvol’.

Het intensiveren van
samenwerking is
een must

Denk ik aan de EBDB-koers en resultaten, dan draait alles om samen succesvol, waarbij het woord ‘samen’ echt randvoorwaardelijk is voor succes. We móeten, gezien de omvang van de Duin- en Bollenstreek en de onderlinge samenhang tussen de verschillende gemeenten, regionaal de krachten bundelen. Wat mij betreft is het intensiveren van samenwerking dan ook geen vraag, maar een must.

DE KRACHT VAN VERBINDING

HILLEGOM

LISSE

TEYLINGEN

NOORDWIJK

KATWIJK

ECONOMISCHE
AGENDA
DUIN- EN
BOLLENSTREEK
2018 - 2021

→

VERSTERKEN
SECTOREN:

SPACE

TOERISME

ZORG

GREENPORT

→

VERBETEREN
RANDVOORWAARDEN:

ONDERWIJS &
ARBEIDSMARKT

ONDERNEMERSHUIS

REGIOMARKETING

BEREIKBAARHEID

→

ECONOMIC BOARD
DUIN- EN
BOLLENSTREEK

eb
dh

→

AANJAGEN EN
MONITOREN
11 BUSINESS
CASES

+

WERKEN AAN
ECONOMISCHE
AGENDA EN VISIE
2022 - 2025

Vier ondernemers uit de regio

DUURZAME KANSEN VOOR DE BOUW

‘Ik kijk vooral naar de Economische Agenda vanuit onze branche. Dan zie ik dat er nog weinig expliciete kansen zijn benoemd voor de bouw, installatie en infra. We vallen niet onder de 4 belangrijke thema’s, maar hebben er wel direct raakvlakken mee. Wil je in de regio bewust met duurzaamheid aan de slag, en dat is noodzakelijk, dan liggen er interessante kansen en cross-overs. Denk bijvoorbeeld aan levensloopbestendige woningen met domotica en slimme zorg- woonconcepten. Als innoverende branche werken wij al actief samen met het onderwijsveld; we betrekken mbo- en hbo-studenten bijvoorbeeld bij het ontwerpen en bouwen van toekomstbestendige concepten. We moeten samen werken aan duurzame gebiedsontwikkeling met een totaalvisie. Daar dragen wij graag aan bij.’

YVONNE VAN DER HULST

Directeur Van der Hulst Bouwbedrijf

KLEIN BEGINNEN, GROOT BLIJVEN DENKEN

‘Sleutelwoorden voor kleine en grote veranderingen in de zorg? Durf en daadkracht. Zorginstellingen zoals ziekenhuizen moeten in deze tijd moeite doen om overeind te blijven én te anticiperen op de veranderende zorgvraag. Vernieuwing komt meestal niet alleen van binnenuit, bij het organiseren van zorg wil ik regionale zorginstellingen daarom helpen anders te durven denken en doen. Door voorbij (organisatorische) belemmeringen te kijken ontstaan er nieuwe perspectieven en ruimte om te innoveren. Met interessante regionale crossovers, bijvoorbeeld tussen zorginstellingen, hotels en (para)medici. Ik blijf, samen met anderen, vernieuwing aanjagen en zorginstellingen uitdagen over de begrenzing van het zorgstelsel en hun manier van organiseren heen te denken.’

ANDY JANSEN

Mede-oprichter Cascader

BLIK NAAR BUITEN EN MEER DURVEN

‘Natuurlijk moeten we ervoor zorgen dat de economie hier goed draait. Maar om dat te bereiken moeten we vooral de kansen zien die van buiten de regio op ons afkomen. Als we samen niet over de grenzen van de Duin- en Bollenstreek heen kunnen kijken, dan besteden we de energie aan verkeerde zaken. We moeten durven dromen en groot denken. En het succes van elders gebruiken als inspirerend voorbeeld. Kijk daarbij vooral naar de behoefte. Wat zoekt jouw klant? Wat wil die toerist? Een economie draait niet alleen op sterk ondernemerschap, maar ook op goede, betaalbare en vitale werknemers. Dus hoe houden we de streek leefbaar en betaalbaar, ook voor de inwoners? Laten we niet vastlopen in belemmeringen, maar focussen op wat er wél kan!’

JOOST KLING

Eigenaar Dutch Food Concepts

ZUINIG ZIJN OP WAT WE HEBBEN

‘Een goed draaiende economie in de Duin- en Bollenstreek is heel belangrijk. Ik denk dat we vooral moeten kijken hoe we die economische groei ondersteunen, zonder dat we nóg meer druk op de regio leggen. Ik ben geen fan van nóg meer mensen naar de streek, zeker in het seizoen slibben we dicht. Het bestedingspatroon van (dag)toeristen optimaliseren, zorgen dat ze gemiddeld meer uitgeven; daar geloof ik zeker in. We moeten de schoonheid van de regio koesteren en zorgen dat de teelt behouden blijft. Bollenteelt, en alles wat daarbij komt kijken, vind ik de economische basis, inclusief het bloementoerisme. Maar laten we vooral ook zuinig zijn op wat we hebben. We kunnen de gezamenlijke koek, als het gaat om de grond, maar een keer verdelen.’

SIMON PENNINGGS

Directeur WAM Pennings

De vier sectoren uit de Economische Agenda

SPACE

De regionale aanwezigheid van ESA ESTEC met ruimtevaarttechnologie en gerelateerde bedrijfsactiviteiten is uniek. Overheid, onderwijs en ondernemers willen 'space' stimuleren, en economisch optimaal benutten. We investeren in hightech bedrijvigheid, extra werkgelegenheid en innovatieve initiatieven.

TOERISME

Zeg je Duin- en Bollenstreek, dan zeg je kust, Keukenhof en bloemencorso. Traditionele -seizoensgebonden- trekpleisters die grote toeristenstromen en inkomsten garanderen. De regio heeft echter het jaarrond meer te bieden. EBDB stimuleert en ondersteunt nieuwe toeristische/recreatieve initiatieven.

ZORG

Geestelijke gezondheidszorg (Bavo, Sancta Maria, Van den Berghstichting) was voorheen regionaal sterk vertegenwoordigd. Bekijken we zorg vanuit breder perspectief, met focus op gezond leven, vitaal ouder worden, revalideren, wellness, kuuroord en zorgtoerisme, dan zien we nieuwe economische groeikansen.

GREENPORT

De economische kracht van onze regio is al eeuwenlang verbonden aan de bollenteelt. In 2004 is de Bollenstreek door het Rijk aangewezen als een van de zes nationale Greenports. Een unieke positie, die we willen behouden en versterken. Dit bereiken we door te investeren, innoveren en herstructureren.

Ruimte **optimaal** benutten

Space is in de Economische Agenda benoemd als kansrijke nieuwe markt. De unieke aanwezigheid van ESTEC in onze regio moeten we - ook vanuit economisch perspectief - veel beter promoten en exploiteren.

Verscholen in de duinen bij Noordwijk ligt het European Space Research and Technology Centre (ESTEC), de grootste locatie van het European Space Agency (ESA). Bij ESTEC is ook het officiële bezoekerscentrum van de ESTEC gevestigd; Space Expo. Voor het thema Space staat de ontwikkeling van een Space Experience Center hoog op de agenda. Een eigentijds hightech center, dat veel meer bezoekers zou moeten trekken en het kloppend hart van de vernieuwde Space Campus gaat vormen. Met volop ruimte voor het organiseren van conferenties en evenementen, en grote aantrekkingskracht op nationale en internationale partijen, waarbij het center ook ruimte geeft aan een vernieuwde Space Expo (ruimtevaartmuseum). Toenemende aantallen - zakelijke - bezoekers zullen vanzelfsprekend meer regionale bedrijvigheid opleveren.

KENNIS EN EXPERTISE

De aanwezigheid van ESTEC staat garant voor kennis en expertise, waarbij toepassingen van ruimtevaarttechnologie ook in andere sectoren kunnen worden benut. Denk bijvoorbeeld aan navigatie, communicatie of drones in de Greenport. Technologische ontwikkelingen die optimaal moeten worden benut, o.a. door ruimte te geven aan projecten en bedrijvigheid van hightechbedrijven en kennisinstellingen. En door samenwerking te stimuleren met andere kennisintensieve organisaties en universiteiten en ontmoetingen te organiseren. Initiatieven die plaats zullen vinden op de Space Campus. Deels zullen bedrijven en startups zich (tijdelijk) vestigen op de campus, deels zullen er projectmatige samenwerkingen plaatsvinden.

“Inspirerende
Space Campus met
Experience Center”

GAELE WINTERS

Gaele Winters heeft sinds medio 2018 gewerkt aan het project Space Campus Noordwijk en is voorzitter van Space Expo. Het is zijn missie om ruimtevaartbedrijvigheid in onze regio stevig te verankeren en de campus nationaal en internationaal optimaal te positioneren.

Gezondheid is van ons **allemaal**

Alles is gezondheid, gezondheid is alles. Er is zelf een landelijke beweging die zo heet (allesiisgezondheid.nl). Gezondheid gaat over heelheid, over het complete gevoel van welbevinden.

De gezondheidszorg in onze regio - van huisarts tot welzijnsorganisaties - heeft steeds meer oog voor het model van 'positieve gezondheid' van Machteld Huber. Positieve gezondheid gaat niet over de aan- of afwezigheid van ziekte, maar over het vermogen om goed om te gaan met fysieke, emotionele en sociale levensuitdagingen. Een benadering die geldt voor iedereen. Gezondheid is immers niet van zorgprofessionals, maar van ons allemaal.

KANSRIJKE OMGEVING

Wij leven in een regio met prachtige natuur. Tussen stad en strand liggen gezellige dorpen en de mooiste natuurgebieden, bossen, duinen en wateren. We zijn een uniek kustgebied, met alle natuurlijke elementen en voordelen die dat biedt. De ontwikkeling van het thema health - in de breedste zin van het woord - is in onze omgeving dan ook zeer kansrijk.

HEALTH EN HERSTEL

Gezondheid zit in het DNA van onze uitnodigende omgeving, waarbij beweging, sport en sportiviteit volop aanwezig zijn. We zien kansen om de leefomgeving beter en gezonder in te richten, jeugd te stimuleren gezonder te eten en een gastvrij aanbod te ontwikkelen waarin gezondheid en herstel centraal staan. Vanuit economisch perspectief kan onze regio hier fors op doorontwikkelen, aanhakend bij toerisme. Er staan verschillende initiatieven in de steigers, zoals een unieke wandelvierdaagse, de ontwikkeling van een kuuroord en locaties voor revalidatie en herstel met een passend wellness-aanbod.

“Het thema zorg gaat over meer dan wel of niet ziek zijn”

MARC VIETEN

Marc Vieten is directeur-bestuurder van zorghotel De Kim. Zijn focus ligt op gezond en vitaal leven in een gezonde leefomgeving. Hij is actief betrokken bij vele regionale initiatieven rond het thema health, waaronder het project Revalidatie & Wellness.

Inspirerend, succesvol en leefbaar

Onze prachtige Duin- en Bollenstreek heeft ontzettend veel te bieden. Dé kans is het toerisme te laten groeien, zonder dat de drukte - en dus de druk op de regio - te groot wordt.

In het voorjaar en de zomerperiode wordt de streek goed bezocht door dagjesmensen en verblijfstoeristen. Soms te goed, waardoor de bezoekerservaring kan uitdraaien op een teleurstelling. Ook de leefbaarheid voor inwoners moeten we bewaken. Juist daarom moeten we voor verdere groei van toerisme samen zoeken naar ruimte en kansen. Welke periodes en locaties kunnen we het jaarrond beter benutten? Daarbij helpen goed geplande publieksvriendelijke campagnes en een krachtige regierol.

MET ELKAAR DOEN

Zo efficiënt mogelijk succesvol zijn, dat is voor het toerisme de grote uitdaging. Waarbij we focussen op wat goed is voor de hele regio, voor alle ondernemers. Het regionaal denken moeten we bevorderen door vooral heel veel samen te dóen. Actie en resultaat creëren beweging en energie. Kijk naar de regionale wandelvierdaagse, daar is iedereen direct enthousiast over.

GEZONDE EN ENERGIEKE REGIO

Gezond, energiek, vitaal; dat spreekt mensen aan. Net als verduurzaming en vergroening. Vanuit die thema's liggen er veel kansen, ook voor de toeristische sector. Verre vliegbestemmingen worden minder populair en mensen zoeken hun vakantiebestemming steeds dichterbij. Met onze ligging tussen de grote steden, de vele recreatiemogelijkheden en de diversiteit aan natuurschoon, passen we perfect bij die veranderende vraag en behoefte. Met minder impact op de aarde gaan we een grotere indruk op bezoekers maken.

“Regievoering is
belangrijk voor
succesvol toerisme
in de regio”

Keukenhof

QUIRINE KAMPHUISEN

Sinds augustus 2019 is Quirine Kamphuisen directeur-bestuurder van Noordwijk Marketing, ontstaan uit Stichting Noordwijk Marketing en de Stichting VVV Noordwijkerhout. Daarnaast is zij sinds 1 januari jl. voorzitter van de Stichting Promotie Duin- en Bollenstreek.

Kansen **verzilveren** en samen de waarde vergroten

De regio heeft een unieke positie en zit vol kansen om de economische waarde van de Greenport beter te benutten. Tegelijkertijd liggen er stevige uitdagingen als het gaat om het versterken en verduurzamen van de gehele keten.

Hebben we het over de Greenport, dan ligt de focus vaak op de bol en de bloem, op de kweker en de teler. Het agrarische product vormt echter de start van een complete verwaardingsketen. Een keten waarin iedere schakel in de Greenport telt en waarin iedere onderneming zijn eigen (economische) uitdagingen heeft.

SAMEN MAAKT STERKER

De sector is van oudsher individueel georiënteerd. Dat heeft ondernemers veel opgeleverd aan eigen kracht, kunde en potentieel. Vanuit die traditie van zelfstandigheid is samenwerking niet vanzelfsprekend. In de huidige economie is het echter in het belang van alle ondernemers dat de schakels in de Greenport de krachten bundelen. En samen de schouders zetten onder het verstevigen, verduurzamen en toekomstbestendig maken van de complete sector, inclusief de handel, transport en verwerking.

REGIONAAL KAPITAAL

Een flink aantal jongere ondernemers vervult daarin een voortrekkersrol. Zij maken niet alleen deel uit van een sociaal netwerk, maar zoeken elkaar ook op als het gaat om vakinhoudelijke vraagstukken en uitdagingen. Zij vullen elkaar aan en versterken de complete Greenport. Die onderlinge samenwerking moeten wij allen stimuleren, dát is belangrijk groeikapitaal voor de totale economie van de Duin- en Bollenstreek.

“De Greenport is meer dan bloem en bol. Samenwerking binnen de totale keten is essentieel”

ANDRIES MIDDAG

1 september 2019 is Andries Middag gestart als programmamanager van de Greenport Duin- en Bollenstreek. Het ontwikkelen en uitvoeren van een goed programma staat centraal, waarbij hij voor het thema Greenport optreedt als actieve netwerker en verbinder.

Start project 'Revalidatie en Wellness'

Start 'Haalbaarheidsonderzoek Space Experience'

Ondertekening overeenkomst Flower Science door EBDB en Greenport Duin- en Bollenstreek in de dahliavelden van FAM Flower Farm

Start programma 'Onderwijs en Arbeidsmarkt'

Aftrap uitwerking 'Meerdaags wandelevenement Duin- en Bollenstreek'

Bijeenkomst regiomarketing met 45 betrokken Bollenstrekters

DE KRACHT VAN VERBINDING

Kennismakingsmiddag projecteigenaren

Ondertekening en aftrap 'Bloemencorso's Toekomstproof'

Werkbezoek Space

Werkbezoek Greenport

Werkbezoek Greenport

Alles draait om **verbetering** van de regionale economische prestaties

De businesscases zijn de pijlers waarop de gezamenlijke regionale economische impuls is gebaseerd. Vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, de overheid en het onderwijs, de zogenoemde triple helix, hebben in projectgroepen de krachten gebundeld en samen gewerkt aan het opstellen van elf businesscases. Stuk voor stuk hebben zij een relatie met de vier sectoren Space, Zorg, Greenport en Toerisme.

Greenport en Toerisme zijn van oudsher al stevig verankerd in de economische regionale bedrijvigheid. Space en Zorg zijn daar als kansrijke nieuwe markten aan toegevoegd. De Economic Board signaleert regionale economische kansen die de positie van de Duinen en Bollenstreek verder kunnen versterken. Als aanjager, verbinder en regisseur wil de Economic Board dan ook vooral versnellende en versterkende connecties tot stand brengen, die -direct en indirect- de werkgelegenheid in de regio stimuleren.

11 BUSINESSCASES

- 1 Flower Attraction
- 2 Gezonde en Energieke regio
- 3 Space Tech
- 4 Blueport
- 5 Flower Science
- 6 Regiomarketing
- 7 Herstructurering Greenport
- 8 Ondernemershuis
- 9 Verbeteren bereikbaarheid
- 10 Onderwijs en Arbeidsmarkt
- 11 Unmanned Valley

Businesscase 6, 8, 9 en 10 zijn randvoorwaardelijke businesscases. Het werken aan deze vier cases geeft resultaten met overkoepelend (economisch) effect op alle overige businesscases.

De 11 businesscases hebben als economische pijlers een directe relatie met de vier belangrijkste sectoren

NIEUWE KANSRIJKE PROJECTEN

Naast de genoemde businesscases zijn er eind 2019 twee nieuwe kansrijke projecten in ontwikkeling waar de EBDB bij betrokken is; Nationaal Park Hollandse Duinen en de toekomstplannen rond de Ruïne van Teylingen.

KERNGEGEVENS

De Economische Agenda bestaat uit 11 businesscases. 9 businesscases bevinden zich in de uitvoeringsfase. Vanuit die 9 businesscases zijn er 14 projecten in uitvoering of afgerond in de periode september 2018 t/m 2019.

GEZAMENLIJKE WAARDE VAN DEZE PROJECTEN

3.695.313 euro → (exclusief Unmanned Valley)

HIERVAN IS DE PRIVATE COFINANCIERING

38%

DE TOTALE EXPLOITATIEBIJDRAGE VANUIT EBDB IS

943.845 euro → DE REST KOMT VOORT UIT PUBLIEKE COFINANCIERING

UITVOERING PROJECTEN

Een projectteam geeft, onder leiding van een projecteigenaar, operationeel uitvoering aan de verschillende projecten. In de uitvoering wordt de samenwerking tussen ondernemers, overheid en onderwijs gestimuleerd. Projecteigenaren gaan een exploitatie overeenkomst aan met de EBDB, waarin afspraken zijn vastgelegd over doelen, activiteiten, financiering en verwachte resultaten. Voor alle duidelijkheid; EBDB is zelf nooit projecteigenaar. Op de volgende pagina's geven we zicht op de status en voortgang van de 14 projecten, waarbij sommige projecten dezelfde naam dragen als de businesscase.

Van stoet praalwagens naar een rijdende beleving

BLOEMENCORSO'S TOEKOMSTPROOF

BUSINESSCASE FLOWER ATTRACTION
WILLEM HEEMSKERK

PROJECTEIGENAAR

Bloemencorso Bollenstreek en Flower Parade

STAKEHOLDERS

Bollengemeenten + Haarlem • Colleges van burgemeester en wethouders • Gemeenteraden • Keukenhof • Tennishal de Klinkenberg • Bloemenveiling Royal FloraHolland

PRIVATE COFINANCIERING

30%

DOELSTELLING

Het uitvoeren van een onderzoek naar de toekomstbestendigheid van de bloemencorso's, met aandacht voor marketingkansen, doelgroepverbreding en meer rendabele verdienmodellen.

STATUS

Er is een structurele en intensievere samenwerking tot stand gekomen tussen de besturen van beide corso's. 2019 is benut om krachten te bundelen en kennis te vergroten, o.a. door middel van praktische masterclasses. Op basis van opgedane kennis en learnings wordt in 2020 een gezamenlijk masterplan opgesteld.

RESULTAAT

Het beoogde resultaat is de kwaliteit van een bezoek aan de corso's te vergroten. Door ze nieuw elan te geven en breder in te bedden in de streek kan dit bijdragen aan een stijging van de besteding door bezoekers van 5% (van 2018 tot 2030).

De corso's zijn jaarlijks terugkerende evenementen, waarin 'flower attraction' centraal staat. Beide trekpleisters brengen grote aantallen bezoekers op de been, uit binnen- en buitenland. De corso's dragen direct bij aan het (dag)toerisme en het imago van de regio. En dus aan de economie van de Duin- en Bollenstreek. Die economische bijdrage kan worden vergroot door bewuster om te gaan met de potentie van de corso's en ze 'futureproof' te maken.

Een hechtere samenwerking tussen besturen en vrijwilligers van de bloemenparades heeft in 2019 direct al geleid tot verbetering en professionalisering. Er zijn masterclasses georganiseerd, waarin andere grote jaarlijkse evenementen met bijbehorende draaiboeken en organisatie zijn verkend, zoals de Nijmeegse Wandelvierdaagse, Amstel Goldrace en Bevrijdingspop. Dit heeft veel inzichten en kennis opgeleverd, o.a. over kostenstructuur, maar ook over veiligheid en calamiteitendraaiboeken, crowd- en routemanagement.

BEZOEKER STAAT CENTRAAL

Naast organisatorische professionalisering is er ook in een masterclass gekeken naar manieren om de beleving van de bezoeker centraal te stellen. Het doel is niet een trotse parade van een prachtig product, maar de bezoekers een onvergetelijke beleving te bezorgen. Die wisseling van perspectief nodigt uit om samen te beoordelen welke innovatieve mogelijkheden er zijn om die beleving te versterken.

SAMEN KANSEN BENUTTEN

Vanzelfsprekend kijken beide besturen waar samenwerking winst op kan leveren. Er is bijvoorbeeld een raamwerkovereenkomst opgesteld voor een muziekwagen, waar beide corso's gebruik van kunnen maken en er zijn in 2019 onderstellen van praalwagens gedeeld. Ook valt te denken aan het inzetten van praalwagens voor promotiedoeleinden op andere locaties. In het op te stellen meerjarenplan zal ook aandacht zijn voor creatieve mogelijkheden van sponsoring en het betrekken van andere partijen uit én buiten de regio. Dus samenwerken en versterken. Zowel het economische verdienmodel als waardevermeerdering van de beleving staan centraal. Het vergroten van de (economische) spin-off is een belangrijk onderdeel van het op te stellen meerjarenplan.

**De corso's
dragen op
positieve
wijze bij aan
de economie**

ENJOY THE FLOWERS, RESPECT OUR PRIDE

BUSINESSCASE FLOWER ATTRACTION
ANNIKA VERSLOOT

PROJECTEIGENAAR

KAVB

STAKEHOLDERS

Telers en Greenportondernemers • Greenport Duin- en Bollenstreek •
Toeristische sector • Noordwijk Marketing • Stichting Promotie
Duin- en Bollenstreek • Gemeenten

PRIVATE COFINANCIERING

25%

DOELSTELLING

Het geven van publieksvriendelijke voorlichting aan de (internationale) toeristen die in het voorjaar massaal de bloeiende regio bezoeken. Door samenwerking tussen telers en de (lokale) toeristische branche krijgen de bezoekers meer kennis van de sector en het bloembollenvak, en wordt schade aan de bollenvelden voorkomen.

STATUS

Eind 2019 is voor dit - al lopende - project een overeenkomst met EBDB tot stand gekomen. Wat eraan voorafging:

Voorjaar 2019 zijn er als pilot op vele plekken in de regio langs de bollenvelden kleurrijke banieren geplaatst met iconen en de tekst 'Enjoy the flowers, respect our pride'. Deze banieren zijn bedoeld om de toerist op vriendelijke wijze uit het veld te weren en zo schade aan de bloembollen te voorkomen. Op een aantal locaties waren gastvrije gastheren/-dames aanwezig.

Mei 2019 is de pilot geëvalueerd. Op basis van de bevindingen is besloten de campagne verder uit te breiden en te professionaliseren, sowieso voor seizoen 2020. Daarbij moet er aandacht zijn voor de betrokkenheid en wensen van de kwekers en van de toeristische sector. Het is de wens om de voorlichting uit te breiden (niet alleen langs de velden) met extra campagnemateriaal en extra vrijwillige ambassadeurs in het veld.

RESULTAAT

Het streven is (dag)toeristen uit de velden te weren en daarmee schade aan het bolgewas voor de telers te minimaliseren. Meer gastvrije voorlichting leidt tot bewustwording bij de bezoeker, zonder dat dit ten koste gaat van de aantrekkingskracht op de toerist. Bovendien wordt er ingezet op duurzame samenwerkingsverbanden tussen ondernemers en relevante (toeristische) partijen in de Bollenstreek.

Balans tussen teelt en toerist

Ieder voorjaar stroomt de Bollenstreek vol toeristen die komen genieten van de bloemenpracht. En dat moet natuurlijk worden vastgelegd, ook voor social media, bij voorkeur midden in een kleurrijk bollenveld. Die foto's en filmpjes zijn prachtige promotie voor de regio, maar brengen tegelijkertijd schade en overlast voor de bollentelers met zich mee. Dat vraagt om balans tussen de belangen van teelt en toerist.

Wereldwijd is er aandacht geweest voor de campagne die een samenwerking is tussen telers en de regionale toeristische branche. Er blijkt nog een wereld te winnen; de toeristen zijn zich van geen kwaad bewust. Zij denken dat de velden speciaal voor hen zijn aangelegd en genieten van de kleuren en geuren van de bloemen. Dat er een kwetsbare bol in de grond zit, dé inkomstenbron voor de telers, is volledig onbekend.

BANIEREN EN AMBASSADEURS

Op basis van de eerste ervaringen en de evaluatie is gebleken dat het plaatsen van banieren niet voldoende is om de toeristen uit het veld te weren. Daar waar de banieren werden gecombineerd met vrijwillige gastvrije ambassadeurs in het veld, die actief het gesprek aangingen met de bezoekers was de campagne wel succesvol. De 40 ambassadeurs waren niet genoeg om de alle velden te bezoeken, maar zij hebben wel duidelijk gemaakt dat persoonlijke ontvangst en voorlichting, in combinatie met campagnemateriaal, het meest effectief is. Alle ervaringen worden verwerkt in de plannen voor seizoen 2020.

**Genieten van
de velden,
zonder schade
voor de teler**

Kuuroord Noordwijk

Om de officiële kuuroordstatus te verkrijgen moet de badplaats in alle facetten voldoen aan internationale integrale criteria; van de kwaliteit van zeewater en lucht tot voorzieningen en faciliteiten. Voor kuurreizen is er veel belangstelling vanuit Duitsland en Oost-Europese landen, waar de kuuroordcultuur vaak financieel wordt ondersteund door zorgverzekeraars.

KUUROORDSTATUS

BUSINESSCASE DE GEZONDE EN ENERGIEKE REGIO
HANS VAN BUITEN

PROJECTEIGENAAR

Stichting Noordwijk Marketing

STAKEHOLDERS

Noordwijkse Ondernemersvereniging • Gemeente Noordwijk (ook namens overige gemeenten) • Koninklijke Horeca Nederland • Stichting Bewust Bollenstreek • LUMC • Stichting TON

PRIVATE COFINANCIERING

34%

DOELSTELLING

Het bereiken van de officiële ESPA Kuuroord Status voor de badplaats Noordwijk. Dit project valt onder de businesscase 'Gezonde en energieke regio', waarbij het behalen van de internationale kuuroordstatus de ambitie ondersteunt om te behoren tot de 5 gezondste regio's ter wereld.

STATUS

De eerste activiteiten naar het onderzoeken van een mogelijke kuuroordstatus vonden al plaats in 2016, waarna een externe partij opdracht heeft gekregen de mogelijkheden te onderzoeken. Op basis van de bevindingen is er een plan van aanpak opgesteld. In 2018 is EBDB gevraagd om het lopende project financieel te ondersteunen, hetgeen is toegekend.

RESULTAAT

Versterking van de toeristische sector.

- 5% meer toeristen in 2021 ten opzichte van 2018,
- 5% hoger bestedingsbedrag per toerist in 2030, ten opzichte van 2018,
- Economische spin-off ook voor sectoren als zorg en retail (niet alleen toerisme).

Na het behalen van de status kan de regio officiële kuurreizen aanbieden, voor bezoekers die hechten aan gezonder leven en kwaliteit. Naar verwachting wordt de regio dan zeker in het voor- en naseizoen vaker bezocht, met een hoger bestedingspatroon en grotere kans op herhaalbezoeken.

STAPPENPLAN DOORLOPEN

Om het gehele proces goed te managen is er een vaste werkgroep samengesteld (gemeente Noordwijk, Noordwijk Marketing, pr-bureau en een ESPA-vertegenwoordiger). Zij hebben volgens een uitgebreid stappenplan op constructieve wijze samengewerkt:

1. Inventarisatie/analyse van benodigde documenten en gegevens,
2. Eerste analyse aanwezige infrastructuur en verkenning voor gehele gemeente Noordwijk,
3. Voorbereidingen wateranalyses, met aandacht voor locaties, praktische uitvoer etc.,
4. Intern conceptdocument samenstellen ten behoeve van Medizinsches Gutachten,
5. Concretisering en uitwerking van criteria,
6. Voorleggen van concept rapportage aan gekwalificeerd (medisch) specialist(en),
7. Site inspection door Medizinsches Gutachten,
8. Oplevering document en rapportage van Medizinsches Gutachten.

In fase I zijn stappen 1 t/m 5 doorlopen. In fase II zijn stappen 6, 7 en 8 doorlopen, die eind 2019 nagenoeg zijn afgerond. Alle inspanningen hebben ertoe geleid dat de Medizinsches Gutachten is afgegeven; alle analyses voldoen aan de strenge kwaliteitsnormen van de European Spas Association (ESPA), Dit betekent dat de gemeente Noordwijk naar alle waarschijnlijkheid voorjaar 2020 de officiële kuuroordstatus verkrijgt.

Een delegatie van ondernemers, gemeente, provincie en Staatsbosbeheer heeft in 2019 inspirerende bezoeken gebracht aan kuuroordplaatsen Bad Pyermont en Norderney. Bovendien wordt er gewerkt aan de ontwikkeling van een complementair medisch aanbod in de regio. De resultaten van het project zijn te danken aan de enthousiaste samenwerking tussen overheid, vrijwilligers en ondernemers uit de hele Duin- en Bollenstreek.

**Kuuroordstatus
versterkt de
gezonde &
energieke regio**

REVALIDATIE & WELLNESS

BUSINESSCASE DE GEZONDE EN ENERGIEKE REGIO

MARC VIETEN

PROJECTEIGENAAR

Zorghotel De Kim

STAKEHOLDERS

De Kim • Grand Hotel Huis ter Duin • Blue Ocean Company • Regionale Organisatie Huisartsen West Nederland (ROHWN) • LUMC • Alrijne Ziekenhuis • Regionale (horeca) ondernemers

PRIVATE COFINANCIERING

33%

DOELSTELLING

Het doorlopen van een haalbaarheidsonderzoek om te komen tot het (gezamenlijk) ontwerp van een revalidatieprogramma, waarbij wellness-factoren complementair worden aangeboden/ingericht. Uit het onderzoek en pilotprogramma moet blijken dat verblijf in een daarop ingericht hotel in de Duin- en Bollenstreek het herstelproces beter en sneller laat verlopen, met minder kans op complicaties. Zorghotel De Kim is voor de pilotfase aangewezen als testlocatie. Grand Hotel Huis ter Duin kijkt in samenwerking met het LUMC naar aanvullende medische voorzieningen om te voorzien in de tijdelijke huisvesting van een specifieke categorie patiënten.

STATUS

Er wordt materiaal verzameld, er worden gesprekken gevoerd ter informatie en voorbereiding, de projectomgeving wordt ingericht, er wordt gewerkt aan een concept programmaplan en interviews zijn voorbereid. Er wordt gesproken met specialisten van het LUMC en Alrijne, het capaciteitscentrum LUMC, de programmamanager Juiste Zorg Juiste Plaats, bestuurders ROHWN en zorgverzekeraars. In overleg met de betrokken ziekenhuizen wordt vastgesteld welke ingrepen worden geselecteerd voor de pilotfase.

RESULTAAT

Dit project sluit naadloos aan bij de businesscase Gezonde en Energieke regio, waarin de Duin- en Bollenstreek zichzelf profileert als een van de gezondste regio's ter wereld. Het resultaat moet worden gezien als een kansrijke ontwikkeling voor alle partijen. Niet alleen verloopt herstel naar verwachting sneller en beter (winst voor de zorg en de patiënt), maar trekt revalidatie & wellness een andere doelgroep naar onze regio, ook buiten het hoogseizoen. Dus dat betekent extra werkgelegenheid, hogere bezettingsgraad hotels en hogere inkomsten voor deelnemende ondernemers.

Medisch herstellen kan beter en sneller

90% van de patiënten gaat na een medische ingreep 'gewoon' naar huis. Voor de resterende 10% is dat niet mogelijk en wordt er gezocht naar alternatieve mogelijkheden van verblijf en herstel. De businesscase Gezonde en Energieke regio wil de bijzondere kwaliteiten van de Duin- en Bollenstreek benutten. Dat is goed voor de economie én goed voor de inwoners en bezoekers.

Bij wellness denken we aan fitheid, genieten, rust, veiligheid en vitaliteit. Dus aan gezondheid en goed in je vel zitten. Daar draagt deze regio met zijn prachtige ligging en natuur zeker aan bij. Kijken we dan naar het aantal ziekenhuizen 'om de hoek', een bevolking die gemiddeld ouder wordt, de kuuroordstatus, 'zorgtoeristen' en patiënten die graag in een gezonde omgeving werken aan hun herstel, dan is de aanleiding voor het project revalidatie & wellness direct duidelijk.

Dit project is geïnitieerd door pioniers uit de regio, waarmee ze willen bewijzen dat patiënten sneller herstellen in een gezonde en groene omgeving. Het is de bedoeling dat zorgverzekeraars vroegtijdig zullen participeren in het revalidatieprogramma. Daarmee is deze vorm van revalidatie in principe voor iedereen bedoeld.

Zodra het haalbaarheidsonderzoek en het programmaontwerp zijn afgerond – en er voldoende financiering is gevonden voor de voortzetting – zal in het pilotproject worden bekeken of medische en verpleegkundige randvoorwaarden en eventuele aanvullende vragen/behoefte effectief zijn. Na de pilot kunnen ook andere hotels en (zorg)dienstverleners participeren.

Gezonde en energieke regio

WANDELVIERDAAGSE

BUSINESSCASE GEZONDE EN ENERGIEKE REGIO

HANS VAN BUITEN

PROJECTEIGENAAR

Stichting Noordwijk Marketing

STAKEHOLDERS

Ondernemers Duin- en Bollenstreek • Ondernemersverenigingen • Gemeenten en gemeenteraden • Stichting Promotie Duin- en Bollenstreek • Hulpdiensten • Koninklijke Wandelbond

PRIVATE COFINANCIERING

26%

DOELSTELLING

Het organiseren van een jaarlijks terugkerend 4-daags wandelevenement door de hele regio, waarbij alle fraaie (landschappelijke) elementen van de streek aan bod komen. In 2021 zal dit wandelfestijn voor het eerst plaatsvinden.

STATUS

Het project is augustus 2019 toegevoegd aan de businesscase Gezonde en energieke regio van de Economische Agenda. Naar verwachting zal het plan van aanpak (route, sponsoring, subsidieaanvraag, vergunningverlening, marketing en veiligheidsplan) voorjaar 2020 door de projectgroep worden opgeleverd. Het streven is om in 2020 een eerste generale repetitie te organiseren. De meerdaagse wandeltocht zal voor het eerst worden gehouden in 2021.

RESULTAAT

Een gezond meerdaags evenement voor deelnemers, bezoekers en belangstellenden. Sport en gezondheid worden gepromoot, net als de veelzijdigheid van de streek. De Duin- en Bollenstreek zet zichzelf goed op de kaart. Het evenement betekent extra inkomsten uit deelnametickets, sponsoring, etc. en extra retail- en horecaomzet in de gehele regio.

Positieve bijdrage aan **gezondheid** en economie

Strand, zee, duinen, bloemenvelden, sloten en plassen; de Duin- en Bollenstreek heeft zeer bijzondere kwaliteiten. Daarom wil de streek met zijn afwisselende landschap zich profileren als een van de gezondste regio's ter wereld. De pijlers sport, voeding en wellness vormen de fundering onder die ambitie.

REGIOPROMOTIE

Het uitgangspunt is een jaarlijks terugkerend evenement dat binnen korte tijd grote bekendheid heeft. De elementen gezondheid, natuurbeleving, sportief bezig zijn en genieten van een gezamenlijke bezigheid zetten de regio op een andere manier op de kaart. Dat is regiopromotie in de praktijk. Het streven is dat de Bollenstreek in de toekomst niet alleen direct wordt geassocieerd met de bloemencorso's en de Keukenhof, maar ook met dit succesvolle wandelfestijn.

STAP VOORUIT

Letterlijk zetten de deelnemers aan de wandeltocht heel wat stappen vooruit. Maar ook voor de regionale economie belooft het evenement een flinke stap vooruit. Gestreefd wordt naar een deelnemersaantal van 10.000 in 2021. Als daar alle supporters, bezoekers en belangstellenden bij worden opgeteld, dan is het duidelijk dat de 5% extra omzet en 5% meer bezoekers in de regionale horeca slechts een voorzichtige schatting zijn.

**Het wandel-
evenement
past perfect
bij een
gezonde en
energieke regio**

SPACE EXPERIENCE

BUSINESSCASE SPACE TECH CAMPUS

BARBARA HOPPEL

PROJECTEIGENAAR

Space Expo

STAKEHOLDERS

Gemeente Noordwijk • Overige gemeenten • ESA ESTEC • Provincie Zuid-Holland • Holland Rijnland • Ondernemersfonds Noordwijk • Regionale (horeca)bedrijven

PRIVATE COFINANCIERING

40%

DOELSTELLING

Het onderzoeken van de mogelijkheid het huidige bezoekerscentrum en ruimtevaarttentoonstelling Space Expo door te laten groeien naar een Space Experience Center. Dit center zou onderdeel moeten zijn van de nieuwe Space Campus en een verdubbeling van het aantal jaarlijkse bezoekers opleveren; van de huidige 100.00 naar 200.000 in 2030.

STATUS

In september 2019 is een overeenkomst met EBDB tot stand gekomen om een haalbaarheidsonderzoek uit te (laten) voeren naar de realisatie van het nieuwe Space Experience Center. Barbara Hoppel is de nieuw aangestelde algemeen directeur van Space Expo en zal als kwartiermaker het onderzoek naar de mogelijkheden begeleiden. Bureau LAgrouP is aangetrokken voor het uitvoeren van het haalbaarheidsonderzoek, waarbij bureau XPEX het creatieve concept verzorgt. De eerste resultaten zijn positief over de marktpotentie voor een succesvol Space Experience Center. Het rapport over de eerste fase van het onderzoek wordt begin 2020 verwacht. Op basis daarvan zal worden gewerkt aan een bidbook. Met dat bidbook wordt gezocht naar binnenlandse en buitenlandse financiers voor de ontwikkeling van, en investering in, een nieuw centrum. De prognose is dat dit proces een groot deel van 2020 in beslag gaat nemen.

RESULTAAT

Een rapport met conclusies en aanbevelingen over de realisatie van een nieuw kennis-, informatie- en educatiecentrum met internationale allure.

Etalage van de Nederlandse en Europese ruimtevaart

Voor het thema Space zijn de regionale ambities groot, met de toekomstige Space Campus als het bloeiend hart. Bij de ontwikkeling van een high tech cluster past een modern en aantrekkelijk Space Experience Center. Zo'n onderscheidend centrum moet vele extra bezoekers naar onze regio trekken, met de daarbij behorende economische activiteit, zoals hotelovernachtingen en restaurantbezoek. Het center fungeert als bezoekerscentrum/expositieruimte, maar zal ook een cruciale functie vervullen voor de Space Campus in ontwikkeling. Een multifunctioneel centrum, educatie, congressen en evenementen, met een verbindende functie tussen ruimtevaart, bedrijven, kennisinstellingen, overheid en toerisme.

Space Expo is een goedlopend museum/bezoekerscentrum met jaarlijks meer dan 100.000 bezoekers. Ruimtevaart is populair en mensen willen alles weten van de nieuwste technologische ontwikkelingen. Daarom wordt – voor de korte termijn – ook gewerkt aan stapsgewijze modernisering van het huidige Space Expo. De verkenning en uitwerking van de toekomstplannen voor Space Experience én het verrassen van de hedendaagse bezoeker verloopt in feite als een parallel proces.

Het realiseren van de ambities voor het Space Experience Center, ervan uitgaande dat het vooronderzoek groen licht oplevert en er voldoende financieringsmogelijkheden zijn, zal een proces zijn van meerdere jaren. De ontwikkeling van een professioneel en aantrekkelijk centrum sluit goed aan bij de plannen die er liggen om een hightech cluster op internationaal niveau te ontwikkelen.

Verbinding tussen ruimtevaart, bedrijven, kennisinstellingen, overheid en toerisme

BLUEPORT

BUSINESSCASE BLUEPORT

PROJECTEIGENAAR

Meerdere partijen uit de regio werken samen aan deze businesscase

STAKEHOLDERS

Provincie Zuid-Holland • Provincie Noord-Holland • Hoogheemraadschap van Rijnland • Gemeenten en gemeenteraden • Stichting Promotie Duin- en Bollenstreek • Stichting Warmond Promotie • Horeca Duin- en Bollenstreek • Ondernemers in watersport/waterrecreatie

DOELSTELLING

- Het versterken van de economie rond watergebonden activiteiten en het vergroten van samenwerking tussen ondernemingen in die branche.
- Het verdichten van het sloepennetwerk in de Duin- en Bollenstreek, met meerdere verbindingen tussen Ringvaart en Trekvaart.
- De regio beter positioneren en profileren als Vaarnetwerk aan Zee (strand, stad, plassen, bollen, etc.).
- De regionale meerwaarde van een zeejachthaven in Katwijk onderzoeken.

STATUS

Het masterplan Trekvaart was al gereed bij aanvang van de uitvoering van de Economische Agenda. De wethouder van Hillegom heeft (water)toerisme in zijn portefeuille en is vanuit die hoedanigheid actief betrokken bij het uitwerken van de verschillende opties tot het beter benutten van het water en de waterrecreatie. Hieronder valt ook het vergroten van het aantal aanlegplaatsen tussen Hillegom en Leiden. Vanuit Warmond zijn er diverse initiatieven (plannen voor en door ondernemers), waarmee het watertoerisme wordt gestimuleerd en de economische kansen worden benut. Ondernemers, Warmond marketing en overheid bekijken samen de verschillende opties en realisatiemogelijkheden.

RESULTAAT

Er zijn in 2030 twee extra doorsteken gerealiseerd tussen de Ringvaart en de trekvaart, in het gebied tussen Hillegom en Katwijk. De gemiddelde besteding per bootbezoek per nacht (verblijfstoerisme) is in 2030 € 100,-. Op deze manier draagt het project Blueport voor de Duin- en Bollenstreek bij aan:

- 5% meer toeristen in 2021,
- 6% meer banen in de toeristische sector in 2030,
- 5% toename van het gemiddelde bestedingsbedrag per toerist in 2030.

Waterrijk in de praktijk

Water dooradert de Duin- en Bollenstreek. De regio grenst aan zee, er zijn 2 vaarten - de Ringvaart en de Leidsevaart/Haarlemmertrekvaart - en het gebied is rijk aan kleinere waterwegen. Toch heeft de regio, als het gaat om waterrecreatie en watersport, niet de naam. En dat terwijl er zo veel potentiële kansen aanwezig zijn, zowel voor inwoners als toeristen.

DENKEN IN MOGELIJKHEDEN

Het beter benutten van de potentie van de waterrijke regio vraagt om denken vanuit mogelijkheden. Niet beginnen vanuit wet- en regelgeving, je mag immers niet 'zomaar' werken aan water. Niet starten vanuit belemmeringen, niet als eerste denken aan financiering, maar starten vanuit wenselijkheid. Vanuit uitdagingen. Vanuit omdenken. Vanuit te verwachte opbrengsten (zowel financieel als in beleving en ervaring voor bezoekers). En dan, vanuit wensen en plannen, samen met alle betrokken partijen (ondernemers en overheid samen) beoordelen op haalbaarheid. Daarbij wordt er ook gekeken naar creatieve mogelijkheden om initiatieven te co-financieren door ondernemers (minder afhankelijkheid van overheid of waterschap).

WATERTAXI'S EN AANLEGSTEIGERS

Er worden in 2020 meerdere initiatieven van ondernemers verder onderzocht en uitgewerkt, waaronder fluisterbootjes huren bij Van der Valk Sassenheim, watertaxi's om station Sassenheim beter te kunnen bereiken, betere doorsteekmogelijkheden naar De Kaag, de mogelijkheden voor recreatie-eiland Koudenhoorn vergroten, etc. EBDB brengt partijen met elkaar in contact en stimuleert de initiatieven.

**Met een
ondernemende
blik bekijken
wat er wél kan**

FLOWER SCIENCE NETWORK EN LOBBY

BUSINESSCASE FLOWER SCIENCE

ANDRIES MIDDAG

PROJECTEIGENAAR

Greenport Duin- en Bollenstreek

STAKEHOLDERS

Platform Flower Science • Greenport Duin- en Bollenstreek • Bollentelers, grondeigenaren, ondernemers • Brancheorganisaties LTO en KAVB • Onderwijsinstellingen (mbo, hbo, wo) • Provincies • Waterschap • Overige Greenports

PRIVATE COFINANCIERING

42%

DOELSTELLING

Network vormt de basis voor bestaande en nieuwe samenwerking binnen en buiten de Greenport. Lobby zorgt voor ambtelijke en bestuurlijke vertegenwoordiging van de Greenport, opgestelde lobbybrieven voor de regionale en landelijke politiek en lobby bij onderwijsinstellingen.

Network & lobby dragen bij aan:

- Economische groei door de Greenport Duin- en Bollenstreek onderscheidend te ontwikkelen en positioneren ten opzichte van, en in samenhang met, andere Greenports,
- Toonaangevend nationaal en internationaal onderwijs- en onderzoeksklimaat, met sterke focus op ondernemersvragen,
- Sterk organiserend vermogen van (en financiële impuls voor) de 4 O's in de sierteelt,
- Benutten en stimuleren van innovatiekracht en creativiteit van de nieuwe generatie.

STATUS

September 2019 is de nieuwe programmamanager van Greenport Duin- en Bollenstreek in oprichting gestart. Het platform Flower Science is in de voorgaande jaren als verbinder en activator opgetreden tussen ondernemers, onderzoek, onderwijs, en overheid. Het platform is zeer actief, met name rond thema's als innovatie en verduurzaming. Network en Lobby zal voortborduren op de bereikte resultaten, het netwerk verder uitbouwen en de (economische) positie van de Greenport verstevigen.

RESULTAAT

Greenport Duin- en Bollenstreek heeft een onderscheidend imago als slagvaardige, duurzame en innovatieve Greenport. Dat blijkt uit beleidsbeïnvloeding, media-aandacht en de positie als sterke samenwerkingspartner. Deze Greenport, met focus op sierteelt, heeft aantoonbare hogere economische groei ten opzichte van andere Greenports. De ondernemerstevredenheid over de Greenport als vestigingsplaats ligt op een 8. Het ontwikkelen van twee nationaal relevante onderzoeksprojecten gericht op economische ontwikkeling en/of verduurzaming van de Greenport.

Doen wat **goed** is voor de streek

Network en Lobby gaat vooral over het zien van kansen, over het benutten van mogelijkheden, over analyseren en inventariseren, over verbinden en enthousiasmeren. Met het doel samen in beweging te komen en concrete en zichtbare resultaten voor de Greenport op te leveren.

SNELLER SAMEN EN SAMEN SNELLER

In de aanpak staat de samenhang tussen inhoudelijke zaken centraal, met de nadruk op sociaal maatschappelijke thema's. Voor een stevige en onderscheidende economische positie van de Greenport draait het niet alleen om teelt, maar ook om verduurzaming, ecosysteem, onderwijs en arbeidsmarkt, goed werkgeverschap en goede huisvesting. Het zijn thema's met vraagstukken waar alle partijen in de Greenport - direct of indirect - mee te maken hebben en afhankelijk van zijn. Versnellen en innoveren is mogelijk door in een vroegtijdig stadium de krachten te bundelen en op alle fronten te kiezen voor samenwerking.

BREDE BENADERING

De koppeling tussen kennisontwikkeling en innovatie in de Greenport en de Universiteit Wageningen is snel gemaakt. De Greenport heeft echter ook te maken met vraagstukken op het gebied van transport, logistiek, materiaalstromen, kwaliteitsverbetering, etc. Dus in verbinding, aanpak, projecten en oplossingen moet de focus niet alleen liggen op bekende samenwerkingsverbanden, maar nadrukkelijk worden gekeken naar een bredere insteek/benadering en vernieuwende opties.

Van analyse en inventarisatie naar concrete en zichtbare resultaten

Bollenteelt optimaliseren met nieuwste technologie

PRECISIELANDBOUW BUSINESSCASE FLOWER SCIENCE ANNIKA VERSLOOT

PROJECTEIGENAAR

KAVB

STAKEHOLDERS

KAVB • Anthos • Wageningen University & Research (WUR) • Cremer
Speciaal machines B.V. • Machinefabriek Steketee B.V. • AGRISIM B.V. • BKD •
Lokale bollenondernemers

PRIVATE COFINANCIERING

43%

DOELSTELLING

De productie van de Nederlandse bollenteelt optimaliseren en gelijktijdig werken aan een duurzamere teelt met minder afhankelijkheid van gewasbeschermingsmiddelen, waarbij de toepassing van precisielandbouw en de nieuwste technologische ontwikkelingen bijdragen aan het versneld behalen van de doelstelling.

STATUS

Het onderzoeksprogramma van de topsector Tuinbouw & Uitgangsmaterialen van het ministerie van LNV past in de visie 'Vitale teelt Bloembollen 2030'. Het programma heeft een doorlooptijd van 4 jaar en is begin 2019 van start gegaan. Wageningen University & Research (WUR) voeren in samenwerking met brancheorganisatie KAVB en ondernemers het project uit. Er is in 2019 een stevige basis gelegd voor de uitvoering van het verdere vervolg van het programma.

RESULTAAT

Economisch en milieutechnisch vitale bloembollenteelt.

Technologische ontwikkelingen volgen elkaar in hoog tempo op, ook in de bollenteelt. Programmapartners gaan samen de modernste technologieën testen in de kapitaalintensieve bollenteelt. In precisielandbouw wordt o.a. gebruikgemaakt van visiontechnieken (automatische inspectie/scan), robotica, kunstmatige intelligentie en big data. Testresultaten zullen worden gebruikt om met precisielandbouw de uitdagingen waar de bloembollensector voor staat aan te gaan.

Gezamenlijk zijn voor het onderzoeksprogramma een aantal werkpakketten vastgesteld.

HET VELD

Het werkpakket richt zich op de ontwikkeling van een autonoom rijdende machine die zich met name focust op ziekzoeken. Beelden van eerder onderzoek (zo'n 10 jaar geleden) zijn met de nieuwste technologie opnieuw geanalyseerd. Er is in Hillegom een proefveld bij een kweker aangelegd, waar met virus besmette bollen zijn geplant. Seizoen 2020 gaat daar een werkelijke veldproef plaatsvinden met een meetopstelling waarbij het draait om waarnemen, detecteren, testen en het geautomatiseerd uitvoeren van werkzaamheden.

VERWERKING

Het werkpakket focust zich op de bol die uit de grond is en die wordt verwerkt in de schuur. Het project onderzoekt de methodiek die zieke of afwijkende bollen detecteert en koppelt deze aan een systeem waarmee die bollen automatisch worden verwijderd. Ruim 600 bollen zijn onderzocht met behulp van geavanceerde vision- en cameratechnieken. In de komende maanden zullen nauwkeurige vergelijkingen plaatsvinden tussen zieke en gezonde bollen (met geavanceerde meetopstellingen).

DATAMANAGEMENT

In samenwerking met Wageningen Economic Research is onderzocht en overeengekomen op welke wijze dit werkpakket moet worden vormgegeven. Er komt een belangrijke focus op het bij elkaar brengen van (nu nog) afzonderlijke data in de bollenketen. Ook zijn er gespreksrondes gehouden met kwekers en handelaren om meer input te vergaren over kansen op het gebied van datamanagement. Op basis daarvan zullen concrete businesscases worden vastgesteld en de richting worden bepaald.

**Het belang
van precisie-
landbouw en
datatoepassingen
voor de bloem-
bollensector**

BOLLENPOLDER VAN DE TOEKOMST

BUSINESSCASE FLOWER SCIENCE
MEERDERE PARTIJEN UIT DE REGIO WERKEN SAMEN AAN
DEZE BUSINESSCASE

PROJECTEIGENAAR

Greenport Duin- en Bollenstreek

STAKEHOLDERS

Hoogheemraadschap van Rijnland • Provincie Zuid-Holland • KAVB • GOM •
Greenport Duin- en Bollenstreek • ANLV • Greenport ondernemers

DOELSTELLING

Een gebiedsgerichte en integrale aanpak om het bollenlandschap toekomstbestendig te maken. De Hogeveensepolder is een proeftuin voor de hele regio (en daarbuiten).

- Het creëren van een economisch robuuste bollenpolder, met bijbehorend watersysteem,
- Duurzame teelt, met schoon water,
- Polder met hoge biodiversiteit,
- Beleefbaar landschap.

Dit project komt voort uit een initiatief van Hoogheemraadschap van Rijnland (droompolder). In de loop van de tijd zijn er meerdere belanghebbende partijen aangehaakt bij het initiatief. In 2018 is gepoogd de Bollenpolder voor te dragen voor een Regio Deal; een financiële bijdrage door het Rijk. Dat is helaas niet gelukt, desondanks zijn partijen verdergegaan met de ontwikkeling van het project. Na jaren van vooral (strategische) verkenning en voorbereiding wordt er in 2020 operationeel gestart met een aantal concrete natuurprojecten.

RESULTAAT

- 300 ha geherstructureerd bollenlandschap, met toegenomen gemiddelde kaveloppervlakken,
- Rijke biodiversiteit, met meer natuurvriendelijke oevers en akkerranden en meer legsels van bollenvogels,
- Goede milieukwaliteit, daling van fosfaat en gewasbeschermingsmiddelen in bodem en water,
- Goede toegankelijkheid over water en land.

Gebied waarin alles samenkomt

De Greenport is een belangrijke economische cluster. Vanuit verschillende invalshoeken is het essentieel om de Greenport te verduurzamen en toekomstbestendig te maken. Daarbij gaat het om kwalitatieve teelt, met de beste opbrengst. Om milieuvriendelijk en duurzaam telen. Om schoon water en schone grond. Om flora en fauna. Om ruimte voor de toerist die van het landschap wil genieten. Om goede bereikbaarheid en om het karakter van het bollenlandschap. Een uitdagend samenspel van belangen en belanghebbenden.

Regionale partijen hebben besloten om in de Hogeveensepolder, onder de naam Bollenpolder van de Toekomst, de krachten te bundelen en te kijken of de (soms tegengestelde) belangen gezamenlijk, gebiedsgericht en integraal kunnen worden opgepakt. Vanzelfsprekend staat het doel en het eigenbelang van alle betrokken partijen centraal, en kijkt ieder naar het vraagstuk vanuit zijn eigen invalshoek. De Bollenpolder is een bundeling van initiatieven, met een grote wil om constructief met elkaar mee te denken. Zeker als het gaat om de voordelen van een gelijktijdige en gezamenlijke aanpak. Het project heeft al tot grote belangstelling geleid van partijen uit de regio Rijnland en ver daarbuiten.

ONDERNEMENDE NATUURLIEFHEBBERS

De Bollenpolder van de Toekomst heeft een voorbeeldfunctie, o.a. voor andere teeltgebieden in de Duin- en Bollenstreek. In 2020 wordt een begin gemaakt met de operationele uitvoering van de plannen. Daar worden de ondernemers zeer actief bij betrokken. Tijdens voorlichtingsbijeenkomsten is al gebleken dat ondernemers zelf vaak groot natuurliefhebber zijn en genieten van de schoonheid van het landschap waarin zij ondernemen. Zij hebben zeer veel belangstelling voor de verwachte opbrengsten van het project, waarbij voor de telers duurzaamheid hét speerpunt is. Zij zijn benieuwd wat alle initiatieven daar concreet aan gaan bijdragen. Het resultaat telt.

Hogeveensepolder is een proeftuin met voorbeeldfunctie

REGIOBRANDING

BUSINESSCASE REGIOMARKETING
LARS FLINKERBUSCH

PROJECTEIGENAAR

EBDB als kwartiermaker

STAKEHOLDERS

Bewoners, bedrijven, bestuurders en bollenbozen (onderwijs- en kennisinstellingen)

DOELSTELLING

Een krachtige en eenduidige positionering van de regio.

STATUS

Eerste helft 2019 hebben ruim 100 stakeholders in sessies samengewerkt volgens het Perfect World Principle. Dit heeft geresulteerd in een manifest, organiserend principe en strategie (intern). 2^e helft 2019 en 1^e kwartaal 2020 wordt het eindresultaat doorvertaald naar externe communicatie en een activiteitenplan. Tevens wordt het vraagstuk rond de operationele aanpak van regiomarketing opgepakt. EBDB en de Stichting Promotie Duin- en Bollenstreek hebben samen een opdracht gegeven aan een externe partij voor verdere uitwerking.

RESULTAAT

Betere zichtbaarheid van de streek als geheel. Vergroten van de aantrekkingskracht voor bezoekers, voor mensen die in de regio willen komen wonen en voor bedrijven die zich hier willen vestigen. Het bevorderen van werkgelegenheid en het aanjagen van nieuwe economische activiteiten doordat organisaties/bedrijven gaan samenwerken.

Branding van de regio

De Duin- en Bollenstreek is een prachtige en krachtige regio, met alle potentie om zichzelf als uniek merk te positioneren. Om de economische kracht van de totale regio optimaal te benutten, moet je als regio allereerst goed weten wie je bent en wat je te bieden hebt. Een gezamenlijk gedragen en gedeelde identiteit (branding) is allesbepalend voor (regio)marketing. En daarmee overkoepelend voor de resultaten van alle overige businesscases en bijbehorende projecten. Niet voor niets staat regiomarketing op de Economische Agenda benoemd als randvoorwaardelijke businesscase.

Het was aan de Economic Board om, samen met stakeholders, invulling te geven aan regiobranding. De grootste uitdaging was om niet opnieuw het wiel uit te vinden en de energie en het enthousiasme van ondernemers weer terug te krijgen in het proces. Een gelegenheidsteam van toonaangevende professionals heeft zich, samen met ruim 100 belanghebbenden uit de regio, gebogen over een gedragen aanpak.

KENNIS, WIJSHEID EN TALENTEN BENUT

Het team heeft alle eerdere initiatieven geanalyseerd en gekeken naar barrières en dilemma's waardoor regiomarketing nooit eerder goed van de grond is gekomen. Op basis van die analyse zijn mondelinge en schriftelijke enquêtes afgenomen onder stakeholders, waarna er een aantal doorbraaksessies hebben plaatsgevonden. Bijeenkomsten vol co-creatie, waarin gezamenlijk, met hernieuwde ondernemerslust, is gewerkt aan een strategie en manifest in wording. Waarbij de kennis, wijsheid en talenten van alle betrokkenen zijn benut. Dat heeft geresulteerd in een breed gedragen manifest, een organiserend principe en strategie (intern) welke zullen worden vertaald naar externe communicatie en een activiteitenplan. Branding vormt de basis van regiomarketing, waarmee de streek zichzelf regionaal, nationaal én internationaal stevig op de kaart zet.

REGIOBRANDING EN REGIOMARKETING BLIJVEND BORGEN

De stichting Promotie Duin- en Bollenstreek en EBDB hebben een gezamenlijke opdracht aan een externe partij gegeven om een voorstel te doen hoe de operationalisering van regiomarketing en regiobranding (organisatie, activiteiten, financiering en governance) eruit moet zien. Dat plan moet zorgen voor definitieve borging.

**Als je niet weet
wie je bent, weet
je ook niet wat je
moet gaan doen**

De doelstelling van GOM is het tot stand brengen van een economische en ruimtelijke vitale Duin- en Bollenstreek, door middel van actieve gebieds(her)ontwikkeling. Kavelruil, kavelverbetering en herverkaveling dragen bij aan modernisering van het areaal, dus aan vitale economie in een vitaal landschap. GOM is het uitvoerend grondbedrijf, de Greenportgemeenten zijn de aandeelhouder. Het beleidskader voor de werkzaamheden van GOM is de Intergemeentelijke Structuurvisie.

HERSTRUCTURERING GREENPORT

BUSINESSCASE HERSTRUCTURERING GREENPORT

ONNO ZWART

PROJECTEIGENAAR

Greenport Ontwikkelingsmaatschappij (GOM)

STAKEHOLDERS

Gemeenten • Bollentelers en grondeigenaren • Brancheorganisaties LTO en KAVB • Natuur- en landschapsorganisaties

PRIVATE COFINANCIERING

25%

DOELSTELLING

Het uitvoeren van een uitgebreide analyse van de kansen op herverkaveling en kavelverbetering. De analyse vormt de basis voor verdere herstructurering van het teeltareaal.

STATUS

Dit project, als onderdeel van de businesscase, is afgerond. De informatie die de analyse heeft opgeleverd, speelt een belangrijke rol in de uitvoering van de herstructureringsplannen door GOM Duin- en Bollenstreek.

RESULTAAT

Het onderzoeksresultaat van de Stichting Kavelruil is door GOM gepresenteerd aan belanghebbenden. GOM heeft, na afronding van het project, een vervolgoopdracht verstrekt aan de Stichting Kavelruil.

Teeltareaal vormt de economische fundering van de regio

Van oudsher heeft de regio Duin- en Bollenstreek een fijnmazige verkaveling. Voor een gezonde bolleneconomie is het noodzakelijk de versnippering terug te dringen en de kavels te moderniseren. Voor toekomstbestendige bollenteelt zijn schaalvergroting en grotere verdien capaciteit essentieel, efficiëntere kavelinrichting heeft direct invloed op de economische waarde van het teeltareaal.

VERKAVELING OP GANG BRENGEN

GOM heeft door de Stichting Kavelruil een uitgebreide analyse laten uitvoeren van de herverkavelings- en verbeterkansen. De resultaten van die analyse worden door GOM gebruikt bij planontwikkeling en contractering van individuele herstructureringslocaties. Samen met grondeigenaren wordt gekeken naar de opties van verbeterde verkaveling.

Het proces van kaveloptimalisatie kan niet worden afgedwongen, het succes hangt af van de bereidwilligheid van grondeigenaren en ondernemers. Op verschillende plekken ontstaat er in de regio al herverkaveling, geïnitieerd door grondeigenaren. Een positieve ontwikkeling, waarbij GOM hoopt dat hun initiatief en ervaring een aanzuigende werking zal hebben. In het project Bollenpolder van de Toekomst (Hogeveensepolder), waarin GOM een actieve rol speelt, zijn zij met een tiental grondeigenaren in gesprek over een herverkavelingsplan.

OPTIMALISERINGSMOGELIJKHEDEN

De analyse door de Stichting Kavelruil heeft inzicht gegeven in de mogelijkheden. Aanvullend heeft GOM de stichting een opdracht gegeven om te komen tot een concreet operationeel ruilplan. Ook dat plan is opgeleverd. Als dat ruilplan zou worden gerealiseerd, dan zouden 262 teeltkavels van een kleine 100 telers/grondeigenaren worden teruggebracht naar 182 percelen. Het grondoppervlak per kavel zou gemiddeld met 45% toenemen (van 5,75 ha naar 8,33 ha). In 2020 zal GOM beslissen op welke wijze dit integrale ruilplan kan worden ingezet/uitgerold. Een geautomatiseerde modelleringstool, waarmee de grondeigenaren zelf de opties van kavelruil na kunnen bootsen, maakt direct de voordelen van herverkaveling/kavelruil inzichtelijk. GOM besluit in 2020 of zij deze tool zal aankopen.

Toekomstbestendige kavels vormen de basis van een vitale economie in een vitaal landschap

Blijvend verbinden, inspireren en versterken

ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT

BUSINESSCASE ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT
MARIËLA VAN DER MEER

PROJECTEIGENAAR

Stichting Fioretti Teylingen

STAKEHOLDERS

MBO Rijnland • Hogeschool Inholland • OBDB • Sophia stichting • Anthos • KAVB • LTO Glaskracht • Bedrijfsleven • Provincie Zuid-Holland • Holland Rijnland • Greenport Duin- en Bollenstreek

PRIVATE COFINANCIERING

39%

DOELSTELLING

Door de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te optimaliseren, wordt de werkgelegenheid vergroot, is er voldoende en goed gekwalificeerd personeel beschikbaar (met name greenport, toerisme, space en zorg), is de instroom vanuit het onderwijsveld geoptimaliseerd, wordt duurzame inzetbaarheid van medewerkers vergroot en de instroom naar de juiste opleiding gestimuleerd.

STATUS

Er is in voorgaande jaren door allerlei partijen gesproken over nut en noodzaak van een koppeling tussen bedrijfsleven en onderwijs. Die initiatieven hebben echter tot weinig concrete blijvende stappen geleid. Nu is met alle betrokken organisaties, partners en stakeholders gekeken hoe het vliegwiel in beweging kan worden gebracht, vanuit verbinding en van binnenuit georganiseerd. November 2019 heeft een succesvolle bijeenkomst plaatsgevonden met 75 deelnemers uit onderwijsveld, bedrijfsleven en overheid. Dat heeft direct geleid tot concrete vervolgstappen en initiatieven. Voorjaar 2020 vinden er activiteiten plaats, met focus op vervolg en borging.

RESULTAAT

Kennis, onderwijs, onderzoek en ondernemerschap sluiten in de streek goed op elkaar aan. Die verbinding bevordert een optimaal ondernemings-, innovatie- en vestigingsklimaat.

De leerlingen van nu zijn de toekomst van de Duin- en Bollenstreek. Daarom is het essentieel dat onderwijs en bedrijfsleven, vraag en aanbod, optimaal op elkaar aansluiten.

De randvoorwaardelijke businesscase is enthousiast 'gelanceerd'. Betrokkenen voelen de noodzaak en willen samen concrete resultaten bereiken. Door het programma te borgen in de praktijk wordt een veerkrachtige arbeidsmarkt gerealiseerd. Concrete initiatieven:

BEKEND MAAKT BEMIND

Dit project voor het basisonderwijs richt zich op het belang van kennis van de leefomgeving voor leerlingen, met focus op toerisme en recreatie, bollenteelt, geschiedenis, economie en agrarische bedrijven. De uitdaging voor basisscholen is het inpassen van het project in het (volle) onderwijsprogramma. Er wordt gewerkt aan een 'à la carte' menukaart voor het basisonderwijs. Zo kunnen scholen een selectie uit het aanbod maken voor de jaarkalender 2020/2021.

ONDERBOUW EN BOVENBOUW VO

Voor de onderbouw wordt ingezet op het deelproject 'Kennis van de Duin- en Bollenstreek in je DNA' en voor de bovenbouw 'Duin- en Bollenstreek unplugged'. Met alle scholen is gesproken en bekeken wat er op dit moment al gebeurt, welk aanbod het beste aansluit bij de behoefte en wat passende vervolgstappen zijn. Tijdens de bijeenkomst op 28 november is gewerkt aan verdere invulling van de activiteiten.

MBO EN HBO

Real life vraagstukken uit het bedrijfsleven staan centraal om optimaal aan te sluiten op de arbeidsmarkt. Er zijn, naast een meer projectmatig lesaanbod, ook initiatieven om het onderwijs zelf te flexibiliseren, bijvoorbeeld met hybride vormen van onderwijs, flexibele roosters en een Leven Lang Ontwikkelen agenda. Scholen zoeken ook naar mogelijkheden om, zonder fysieke aanwezigheid met een vestiging, de regio toch optimaal te bedienen.

Enthousiasme, vertrouwen, samenwerking en vooral veel dóen blijken succesvolle ingrediënten voor de uitvoering van alle initiatieven. Ondertussen wordt er tevens gewerkt aan verduurzaming van deze businesscase.

**Minder
abstractie,
meer concrete
aanpak**

UNMANNED VALLEY

BUSINESSCASE UNMANNED VALLEY
ROBERT VAN DER POEL

PROJECTEIGENAAR

Gemeente Katwijk (trekker en financier) • Stichting Unmanned Valley

STAKEHOLDERS

TU Delft • Hogeschool Leiden • LIS • Provincie Zuid-Holland • Rijksvastgoedbedrijf • ESA ESTEC • Connekt • Hogeschool Inholland

DOELSTELLING

Test- en ontwikkelcenter Unmanned Valley (op voormalige vliegbasis Valkenburg) ontwikkelen naar een creatief en inspirerend 'entrepreneurial ecosystem', met internationale allure en aantrekkingskracht voor bedrijven en kennisinstellingen in de Unmanned sector.

STATUS

- Gezamenlijk met ruim 20 partners (zoals TU Delft, provincie Zuid-Holland, Rijksvastgoedbedrijf en Katwijk) wordt er gewerkt aan uitvoering van EFRO programma Unmanned Valley. Deze partners dragen bij en investeren in het ecosysteem van Unmanned Valley.
- In de eerste opstartfase lag de focus vooral op de oprichting van de Stichting Unmanned Valley en de inrichting van de organisatie, zowel bestuurlijk als qua invulling van de werkorganisatie. Bestuurlijk wordt er nog gekeken naar verdere verbreding/verbinding met andere stakeholders.
- Er is een testveld gerealiseerd van 500 x 500 meter, waarbij de benodigde luchthavenregeling, voor het vliegen met drones, is verleend door de provincie Zuid-Holland en wordt beheerd door het Rijksvastgoedbedrijf.
- De campus wordt gerealiseerd, in het 1^e kwartaal van 2020 stelt het Rijksvastgoedbedrijf de eerste 3.000m² beschikbaar. Prognose is dat de bedrijfsruimten redelijk snel gevuld zullen worden.
- Er is samen met de TU Delft gewerkt aan de realisatie van een uniek eigen 5G Fieldlab (sneller, meer data en betrouwbaarder), dat in de eerste helft van 2020 beschikbaar komt op Valkenburg.

RESULTAAT

Een vernieuwend werkgebied, met een uniek test- en ontwikkelcentrum voor onbemande technologische toepassingen. De locatie zal een grote aantrekkingskracht hebben op techbedrijven en kennisnetwerken/onderwijsinstellingen. Het wordt een economische groeilocatie met enorm veel potentie. Dan hebben we het over hoogwaardige banen, scholing, cross-overs naar (lokale) bedrijven, versterking van het space cluster en een broedplaats voor nationaal en internationaal toonaangevende activiteiten.

Grote technologische en economische impuls

Op voormalig vliegveld Valkenburg is een zogenoemd Fieldlab ontwikkeld, voor het testen van onbemande systemen en toepassingen. Naast het testveld zijn er bedrijfsruimtes aangelegd, zowel voor startups als gevestigde bedrijven. In de periode t/m 2023 krijgt Unmanned Valley de gelegenheid om de enorme potentie succesvol in de praktijk te brengen, waarna wordt beslist over voortzetting van het initiatief.

UNIEK TESTCENTRUM

Er zijn in Nederland slechts 5 testcentra voor drones, waarbij Valkenburg uniek is met zijn ligging in de Randstad en bij de metropoolregio's, dichtbij zee, de verschillende kennisinstellingen (waaronder TU Delft), bedrijvigheid en niet te vergeten de infrastructuur en bereikbaarheid. Alle ingrediënten zijn aanwezig om er een zeer succesvolle, gerenommeerde samenwerkingslocatie van te maken, voor kennisinstellingen, bedrijfsleven en overheid. Stichting Unmanned Valley faciliteert niet alleen de mogelijkheden voor bedrijven, maar is ook actief in het aanjagen van nieuwe projecten, startups en interessante samenwerkingsverbanden en kennisontwikkeling.

PROJECTEN EN TOEPASSINGEN

De technologische toepassingen zijn eindeloos. Gedeeltelijk zal er gewerkt worden aan bestaande projecten, maar de locatie geldt ook als technologische broedplaats. Waar er in samenwerking met andere (regionale) partijen wordt gekeken naar vernieuwende toepassingsmogelijkheden, hetgeen niet alleen voor dronebedrijven zeer interessant is, maar ook voor andere clusters zoals de Greenport. De incubator (broedplaats voor startups) zal zichzelf in de komende jaren bewijzen. Er is veel belangstelling voor de eerste oplevering van bedrijfsruimtes, begin 2020.

Het opzetten, ontwikkelen en beheren van een buitentestveld en campus

Koers naar de toekomst

Ons kompas voor de komende jaren blijft gericht op economische versterking van de regio. Kijken we naar 2020, dan ligt onze focus vooral op een aantal nieuw op te starten projecten en op het borgen van de businesscase Regiomarketing.

Toekomstige uitdagingen en dilemma's moeten voor de hele regio worden opgepakt

Op te starten projecten 2020:

- Ondernemershuis en startersfonds voor innovatieve ondernemers
- Space Campus
- Flower Science Tourism, Knowledge en Brand Strategy
- Gezonde regio; gastronomie

Daarnaast monitoren we de reeds in gang gezette projecten en gebruiken we, daar waar mogelijk, onze kracht als regisseur en verbinder om de resultaten te vergroten en versterken.

LANGERE TERMIJN

De Economische Agenda is opgesteld voor de periode 2018-2021. Het mag duidelijk zijn dat de kracht en de invloed van de in gang gezette regionale beweging ook daarna moet worden voortgezet. Toekomstige uitdagingen en dilemma's moeten voor de hele regio worden opgepakt, met medewerking door, en bijdragen van, alle partijen.

Om behaalde resultaten goed te kunnen meten en de koers voor toekomstige ontwikkelingen vast te leggen is het belangrijk dat we het startpunt/vertrekpunt beter in kaart brengen. Dus meten om de performance van de regio vast te kunnen stellen en te kunnen bijsturen.

Als het gaat om vernieuwing en verduurzaming, dan liggen er regionaal nog vele uitdagingen. Denk aan verdergaande digitalisering en robotisering, de energietransitie, circulaire economie en de groeiende rol voor voeding en gezondheid.

Het aanjagen en faciliteren van een excellent vestigingsklimaat voor ondernemers heeft onze aandacht. Daarbij spelen bijvoorbeeld mobiliteit en bereikbaarheid, onderwijs en arbeidsmarkt, toekomstbestendige bedrijventerreinen en het ondernemershuis een rol.

We denken samen met bedrijfsleven, overheid, onderwijs en overige stakeholders na over de Economische Agenda 2022 - 2025. Een versie waarin we de strategie en visie met elkaar naar een nieuw level willen tillen. De noodzaak van de visie heeft zich in de praktijk immers bewezen.

DAT IS DE KRACHT VAN VERBINDING!

DE KRACHT VAN VERBINDING

Op de hoogte blijven?

ABONNEER U OP ONZE NIEUWSBRIEF
EN VOLG ONS OP

